

דף שבועי

בס"ד

פרשת ויקרא, תשפ"ו, מספר 1661

תיקון הקריאה הא-לוהית הראשונה

יונה בר-מעוז

מיהות הקול המדבר נתבררה לנו כבר מן ההוראות שנתן ה' למשה לפני בניית המשכן:

וְנָתַתְּ אֶת הַכִּפָּרֶת עַל הָאֹרֶן מִלְמַעְלָה וְאֶל הָאֹרֶן תִּתֵּן אֶת הָעֵדֻת אֲשֶׁר אֶתֵּן אֵלֶיךָ. וְנוֹעַדְתִּי לְךָ שֵׁם וְדַבַּרְתִּי אֵתְךָ מֵעַל הַכִּפָּרֶת מִבֵּין שְׁנֵי הַכְּרִבִּים אֲשֶׁר עַל אֹרֶן הָעֵדֻת אֵת כָּל אֲשֶׁר אֶצְוֶה אוֹתְךָ אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל (שם' כה:כא-כב).

אם כך, בפתיחת ספר ויקרא אנו עדים לרגע המפגש האינטימי ביותר בין ה' ואדם, כאשר כביכול ה' מוריד את כבודו ממקום גבוה, כדי להורות למשה מה עליו לצוות את בני ישראל, כנאמר בפסוק הבא: "דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאִמְרַתְּ אֲלֵהֶם", ואז מובאות הוראות מפורטות לאורך שלושה פרקים (49 פסוקים).¹

הקריאה למשה בפתיחת ספר ויקרא שונה מאוד מהקריאה הראשונה אליו במעמד הסנה. את המפגש ההוא של משה עם נוכחות ה' היטיבו חז"ל להגדיר כשאמרו: "בְּשַׁעַה שֶׁנִּגְלָה הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא עַל מִשָּׁה טִירוֹן הָיָה מִשָּׁה לְנִבּוּאָה"², שכן משה לא ידע בתחילה מי מדבר עימו, והסנה הבער ואיננו אוכל רק סימן למשה שהוא יחווה חוויה יוצאת דופן מעבר לחוקי הטבע. לכן: "וַיִּרְא מִלֵּאדָּה ה' אֱלֹהֵי בְּלַבַּת אֵשׁ מִתּוֹךְ הַסֵּנֶה" (שם' ג:ב). גם אחר כך, כאשר תתנהל שיחה בין ה' ובניו, היא לא תבטא קירבה, כי משה לא ידבר עם ה' (שם ה-ו-י-ה), אלא עם כוח עליון: א-להים, והפרט הזה נאמר כמה פעמים:

וַיִּרְא ה' כִּי סָר לְרֵאוֹת וַיִּקְרָא אֵלָיו אֶל־לֵהִים מִתּוֹךְ הַסֵּנֶה וַיֹּאמֶר מִשָּׁה וַיֹּאמֶר הַנְּנִי. וַיֹּאמֶר אֶל תִּקְרַב הַלֵּם שֶׁל נְעֻלְיָךְ מֵעַל רִגְלֶיךָ כִּי הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אֲתָה עוֹמֵד עָלָיו אֲדַמַּת קֹדֶשׁ הוּא. וַיֹּאמֶר אֲנִכִּי אֶל־לֵהִי אֲבִיךָ אֶל־לֵהִי אֲבִירָהֶם אֶל־לֵהִי יִצְחָק

ספר ויקרא פותח במשפט עם תחביר בעייתי (א:א); יש נשוא: "וַיִּקְרָא אֶל־מִשָּׁה", אך אין נושא. מי הוא זה שקרא למשה? רק לפי המשך הפסוק מתבררת זהותו: "וַיִּדְבֹר ה' אֵלָיו מֵאֵהָל מוֹעֵד לֵאמֹר". צורת הכתיבה הזאת רומזת שמשה הנקרא יודע היטב מי הקורא, אך עלינו קוראי הפסוק לפנות אחורה לפסוקים הקודמים, כדי לוודא שאכן הקורא הוא גם המדבר. הפנייה אחורה מביאה אותנו לפסוקים האחרונים של ספר שמות, אך לא ברור בהם מי הנושא שעשוי לקרוא או לדבר, כי יש שם תיאור כללי של הענן והאש השוכנים על המשכן, והתנהלותם בזמן מסעות בני ישראל במדבר:

וּבַהֲעֵלוֹת הָעֵנָן מֵעַל הַמִּשְׁכָּן יִסְעוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל בְּכָל מַסְעֵיהֶם. וְאִם־לֹא יֵעֲלֶה הָעֵנָן וְלֹא יִסְעוּ עַד יוֹם הָעֵלְתוֹ. כִּי עֵנַן ה' עַל הַמִּשְׁכָּן יוֹמָם וְאִשׁ תִּהְיֶה לַיְלָה בּוֹ לְעֵינֵי כָל בְּיַת־יִשְׂרָאֵל בְּכָל מַסְעֵיהֶם (שם' מ:לו-לח).

לכן, בשל העמימות, עלינו לפנות עוד אחורה, ושם אנו מגלים את משה עומד בפתח אוהל מועד שאותו הקים זה עתה, ואינו יכול להיכנס אליו: "וְלֹא יָכַל מִשָּׁה לְבֹא אֶל אֵהָל מוֹעֵד כִּי שָׁכַן עָלָיו הָעֵנָן וַיִּכְבֹּד ה' מֵלֵא אֶת הַמִּשְׁכָּן" (שם:לה). מכאן עלינו להסיק שמשה ציפה לכבוד ה' שיקרא לו, ונראה שהקריאה הזאת היא שתאפשר לו את הכניסה פנימה, כדי שה' ידבר אליו. משמעות האפשרות הזו מתבררת לנו ממקום אחר:

וּבָא מִשָּׁה אֶל אֵהָל מוֹעֵד לְדַבֵּר אִתּוֹ וַיִּשְׁמַע אֶת הַקּוֹל מִדַּבֵּר אֵלָיו מֵעַל הַכִּפָּרֶת אֲשֶׁר עַל אֹרֶן הָעֵדֻת מִבֵּין שְׁנֵי הַכְּרִבִּים וַיִּדְבֹר אֵלָיו (במ' ז:פט).

* יונה בר-מעוז לימדה במחלקה לתנ"ך ובבית הספר ללימודי יסוד ביהדות. היא הייתה עובדת בכירה במפעל מקראות גדולות 'הכתר', שם עסקה בהתקנת פירושי המפרשים.

** המאמר מוקדש לעילוי נשמתו של רס"ר אורי יעיש, שנרצח ע"י מחבל בצומת ראם (מסמיה) בעת מילוי תפקידו במהלך המלחמה, ביום ז' באדר א' תשפ"ד (16.2.2024). יהיו דברי התורה האלה נחמה לכל בני משפחתו ובמיוחד לחיה ולאשר הוריו, לתום ולאיל אחותו ואחיו, ולסבתו עליזה אזרד, שאותה כיבד מאוד.

1 בפרק ד' פסוקים א-ב ישנה פתיחה חדשה: "וַיִּדְבֹר ה' אֶל מִשָּׁה לֵאמֹר: דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר". מכאן שמדובר במפגש נוסף בין ה' למשה, והוא הדין בפרקים הבאים שבהם יש פתיחה כזאת לפני כל קבוצת מצוות.
2 שמות רבה מה, ה: אָמַר רַבִּי יְהוּדָה בַּר נַחֲמִיָּה: טִירוֹן הָיָה מִשָּׁה לְנִבּוּאָה, אָמַר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא אִם נִגְלָה אֲנִי עָלָיו בְּקוֹל גְּבוּהָ אֲנִי מִבְּעֵתוֹ, וְאִם בְּקוֹל נְמוּךְ בּוֹסֵר הוּא עַל הַנְּבּוּאָה, מָה עָשָׂה הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, נִגְלָה עָלָיו בְּקוֹלוֹ שֶׁל אֲבִיו. אָמַר (משה) בָּא אֲבִי מִמִּצְרַיִם, אָמַר לוֹ אֲנִי אֲבִיךָ אֶל־לֵהִי אֲבִיךָ (שם' ג:ו). וַיִּסְתֵּר מִשָּׁה פָּנָיו (שם, לפי אתר ספריא).

מעשרה. והקתיב: "ויעל אליהו בסערה השמים!"
למטה מעשרה (בבלי סוכה ה"א. לפי אתר
ספריא).

הקריאה של ה' אל משה בתחילת ספר ויקרא, כשהוא
עומד בפתח המשכן ומצפה לקריאה הא-לוהית,
מחזירה אותנו גם אל הזמן והמקום שבו הייתה מעין
קירבה פיזית כזאת, אל גן העדן שבו שכן האדם. אז
הוא יכול היה כביכול לשמוע את קול רגליו של ה'
בהתהלכו בגן. אלא שהקירבה הפיזית אז לא סימנה
קירבה רוחנית, והדבר התבטא דווקא בתוכן הקריאה
הא-לוהית הראשונה למין האנושי בכללו, "ויקרא ה'
אלהים אל האדם ויאמר לו איפה" (בר' ג:ט), שכן
האדם התחבא מפני ה' בתוך עץ הגן, ומקום הסתר זה
נבע מחטאו שנעשה בעץ מן הגן והרחיק אותו מאוד
מאלהיו.

בשני המקרים, אצל משה בתחילת ספר ויקרא
ואצל אדם הראשון, ידע הנקרא מראש מי הקורא אליו,
אך משה מצפה בשמחה לקריאה ואילו אדם הראשון
היה שמח מאד אילו לא קרא לו א-לוהים. גם הזכרת
הכרובים בשני הסיפורים בתפקידים הפוכים קושרת
ביניהם. אצל משה הקול הקורא נשמע מבין שני
הכרובים, וכאילו מזמין את הנקרא להתקרב עוד יותר
אל הקורא ואל הכרובים. לעומת זאת אצל אדם
הראשון –

ויגרש את-האדם וישכן מקדם לגן-עדן את
הכרובים ואת להט החרב המתהפכת לשומר את
דרך עץ החיים" (בר' ג:כד).
הכרובים מנעו אז את הגישה אל המקום שבו כמעט
נפגש האדם עם א-לוהיו.

ייתכן מאד שיש ביטוי לשוני נוסף בספר ויקרא
שרומז שהקריאה למשה בתחילת ספר ויקרא באה
לתקן את הקריאה לאדם הראשון, שכן המצווה
הראשונה שניתנת למשה אחר הקריאה אליו פותחת
במילה "אדם", אף שאין מילה זאת מתאימה למצווה
עצמה: "דבר אל-בני ישראל ואמרת אליהם אדם כי
יקריב מכם קרבן לה" (א,ב). מצוות הקרבת הקורבן
עתה אינה מכוונת לכל אדם בעולם, שכן הפנייה היא
לבני ישראל, ואף נאמר להם: מכם. ייתכן שהמשמעות
של ההדגשה "מכם" לאחר שנזכרה המילה אדם היא:
'אין מקום לזר ביניכם כשאתם רוצים להתקרב אליי
על ידי הקורבן, אבל בכך אתם מתקנים את
ההתרחקות של אדם הראשון ושל כל המין האנושי
ממני'.

הדף השבועי מופץ בסיוע קרן הנשיא
לתורה ולמדע, ומופיע גם באתר המידע של
אוניברסיטת בר-אילן בכתובת:
<http://www1.biu.ac.il/parasha2>
כתובת דוא"ל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il
ניתן לפנות לכתובת זו ולקבל את הדף מדי שבוע
בדוא"ל.

הדף השבועי - אוניברסיטת בר אילן
יש לשמור על קדושת העלון

עורך: ד"ר צבי שמעון
עורכת לשון: רחל הכהן שיי

וא-להי יעקב. ויסתר משה פניו כי ירא מהביט
אל הא-להים (שמ' ג:ד-ו).

אומנם, הקורא יודע שה' הוא המדבר, אך לא כן משה,
ולכן נאמר כמה פעמים: "ויאמר משה אל הא-להים"
(פסוקים יא, יג). וכאשר משה שואל לשמו, כדי לענות
לשאלה עתידית של העם, הכתוב מקפיד להביא את
התשובה מפיו של א-להים ולא מפי ה': "ויאמר אל-הים
אל-משה"; "ויאמר עוד אל-הים אל-משה" (פס' יד, טו),
אף שבפעם השנייה כבר יש הוראה למשה להציג את
ה' לעם גם בשמו הפרטי: "ה' אל-הי אבותיכם א-להי
אברהם אל-הי יצחק ואל-הי יעקב שלחני אליכם, זה
שמי לעלם וזה זכרי לזר דר" (פס' טו).³

רק משלב זה, כשהשיחה בין ה' למשה ממשיכה
בפרק ד', יסופר שה' אמר אל משה, ומשה אמר אל ה'.
אך אין כאן קירבה, כי משה סרב לשליחות שה' הטיל
עליו עד שה' כעס עליו: "ויחר אף ה' במשה" (ד:יד).⁴
בקריאות הנוספות שבהן נקרא משה על ידי ה'
במעמד הר סיני, מובלט המרחק הפיזי שהיה על משה
לעבור כדי להיענות לקריאות א-לוהים: "ומשה עלה
אל הא-להים ויקרא אליו ה' מן ההר לאמר" (יט:ג),
ומסתבר שגם אז לא הגיע משה לראש ההר.⁵ אפילו
בשעת אמירת עשרת הדיברות נמצא משה למטה עם
העם, כפי שעולה בבירור מן ההוראה המודגשת של ה'
למשה, שכן רק כשירד נאמרו הדיברות.⁶

חז"ל נותנים ביטוי ציורי לפער הזה שקיים תמיד
בין א-לוהים לאדם, גם אם הוא משה מקבל התורה:
ותניא, רבי יוסי אומר: מעולם לא ירדה שכינה
למטה, ולא עלו משה ואליהו למרום, שנאמר:
"השמים שמים לה' והארץ נתן לבני אדם". ולא
ירדה שכינה למטה? והקתיב: "וירד ה' על הר
סיני"! למעלה מעשרה טפחים. והקתיב: "ועמדו
רגליו ביום ההוא על הר הזיתים"! למעלה
מעשרה טפחים. ולא עלו משה ואליהו למרום?
והקתיב: "ומשה עלה אל הא-להים"! למטה

3 בעוד שבפעם הראשונה ניתן רק תיאור מסוים של מהותו:
"אהיה אשר אהיה... אהיה שלחני אליכם" (פס' יד).

4 אומנם משה נכנע ויצא לדוד, אך לא בלב שלם. שהרי
אחרי כישלון השליחות הוא פנה בתלונה לה' ואמר: "ה'
למה הרעתה לעם הזה, למה זה שלחתיני. ומאז באתי אל
פרעה לדבר בשמך הרע לעם הזה והצל לא-הצלת את
עמך" (שמ' ה:כב-ג).

5 גם בפסוקים נוספים שמתייחסים למפגש בין ה' למשה
לאחר מתן הדיברות מתברר ש"וישפן כבוד ה' על הר סיני
ויכסהו הענן ששת ימים, ויקרא אל משה ביום השביעי
מתוך הענן" (שמ' כד:טז), וגם כשהגיע משה אל הענן היה
עליו עוד להתאמץ ולעלות: "ויבא משה בתוך הענן ויעל
אל ההר" (שמ' יח).

6 "ויאמר ה' אל-משה רד העד בעם פן-יהרסו אלה' לראות
ונפל ממנו רב, וגם הלהנים הנגשים אל-ה' יתקדשו פן-
יפרץ בהם ה'. ויאמר משה אל-ה' לא-יוכל העם לעלות
אל-הר סיני כי-אתה העדתה בנו לאמר הגבל את-ההר
וקדשתו. ויאמר אליו ה' לך-רד ועלית אתה ואהרן עמך
והלהנים והעם אל-יהרסו לעלת אל-ה' פן-יפרץ-בם. וירד
משה אל-העם ויאמר אליהם" (שמ' יט:כא-כה), ורק אז
"וידבר אלהים את כל-הדברים האלה לאמר: אנכי ה'
אלהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים מבית עבדים" (שמ'
כ:א-ב).

דף שבועי